

ПЕТРО СКУНЦЬ – ПОЕТ-ШІСТДЕСЯТНИК

Петро Скунець – добре знаний сьогодні в Україні талановитий закарпатський поет, перекладач, публіцист, громадський діяч. За слушним спостереженням Р.Кудлика, він, "не відриваючись від рідного закарпатського ґрунту, дещо осібних літературних традицій свого краю, зумів стати явищем всеукраїнської літератури" [7, 107].

Народився 18 травня 1942 року в присілку Прохідне біля селища Волового (тепер це вулиця Міжгір'я) у простій селянській родині. Був наймолодшою, дев'ятою дитиною у сім'ї. Уже під час навчання у Міжгірській середній школі почав серйозно працювати над собою, виявляв увагу до художньої книжки, захоплювався творчістю Т.Шевченка.

Поетичний дебют обдарованого хлопця відбувся у 1957 р., коли було опубліковано вірш "Підем до мети" у міжгірській газеті "Червона зоря". У десятому класі він вислав кілька віршів до Ужгорода для публікації в альманасі "Карпати". Внаслідок цього талант молодого поета-початківця помітили в письменницьких колах, тому ця подія стала доленосною в його житті. До нього особисто приїхав відомий закарпатський поет Василь Вовчок, щоб запропонувати здібному юнакові вступати на філологічний факультет. П.Скунець скористався цією порадою і в 1958 році став студентом Ужгородського університету, який успішно закінчив у 1963 році.

Уже в цей час він багато писав і друкувався в пресі, причому не лише місцевій. У 1960 році підготував до друку першу поетичну збірку "Сонце в росі", яка вийшла 1961 року. Далі були книги "Верховинська пісня" (1962), "Полюси землі" (1964), "Погляд" (1967), "На границі епох" (1968), "Всесвіт, гори і я" (1970), "Розп'яття" (1972), "Розрив-трава" (1979), "Сейсмічна зона" (1983), "Спитай себе" (1992), "Один" (2000), "Нічні портрети" (2003).

П.Скунець – лауреат Національної премії ім. Т.Шевченка, літературних премій імені Андрія Малишка, імені Д.Вакарова, імені Ф.Потушняка.

Свіжа поетична манера письма П.Скунця відразу привернула увагу критиків – Ю.Балеги, В.Брюховецького, І.Зуба, М.Ільницького, Р.Кудлика, В.Марка, Т.Салиги, В.Моренця, В.Попа, М.Слабошпицького, Н.Ференц та ін.

"П.Скунця-впізнаєш, у нього свої теми, – зауважила Н.Ференц, – свій неординарний стиль. З-поміж інших виділяється він масштабністю, драматичністю мислення, відвертістю, афористичністю, а то й несподіваністю думок, публіцистично загостреним стилем. Його ніколи не звинувачували в дрібнотем'ї, бо з кожного факту, події він може видобути максимум думок і поезії" [21, 111].

На сьогодні видано вже і кілька монографій про творчість П.Скунця. Першу з них "Петро Скунець. Силует митця на тлі епохи" підготував і видав у 1999 році П.Іванишин. Молодий дослідник періодизує життєвий і творчий шлях поета на чотири етапи, простежуючи при цьому становлення П.Скунця як митця, його творчу еволюцію, особливості індивідуального стилю на матеріалі всіх поетичних збірок. Він приходять до висновку, що "перед нами

оригінальна творча особистість, у якої немало яскравих граней, виразний, неповторний стиль викладу думок. Органічна національна сутність змогла перебороти юнацьке захоплення "радянщиною" і спонукала поета всупереч обставинам не втратити віру у краще майбутнє України" [3, 207].

Неповторна художня манера автора, а саме її національна специфіка спонукали П.Іванишина до продовження студій над творчістю П.Скунця. Нещодавно вийшло ґрунтовне дослідження творчого доробку поета крізь призму художнього вираження національно-духовної ідентифікації його ліричного героя [4].

Заслуговує на увагу і монографія О.Ігнатович "Петро Скунць. Літературно-критичний нарис", у якій дослідниця проаналізувала як художній доробок автора, так і його перекладацьку, журналістську та редакторську діяльність. Обґрунтованим є судження О.Ігнатович, що книга "Один" як підсумкове видання вибраних творів поета "чи не найповніше та найяскравіше відкриває читачам сходинки формування та еволюцію поетового голосу, що, без сумніву, підтверджує належність митця до славетної когорти "шістдесятників" не лише хронологічно, а й тенденціями розвитку, проблематикою та ідейною наснаженістю творів" [5, 94].

Безперечно, П.Скунць займає осібне місце в літературній історії краю і чільну позицію серед українських письменників-шістдесятників. І це не лише тому, що поетичний дебют закарпатського митця хронологічно вписується у контекст національного ренесансу 60-х років, а й у зв'язку з його ідейно-естетичною позицією.

Нагадаємо, що шістдесятництво – новаторський рух, який виник у 60-і роки ХХ ст. в період тимчасового "потепління" радянського режиму. Точкою відліку в його історії вважають 1956 рік, коли відбувся ХХ з'їзд КПРС, на якому було розвінчано культ особи Сталіна. Як згадує М.Вінграновський, "... після того з'їзду дух оновлення й сподівання на краще життя охопив усі покоління. І відразу ж, наче хто подав знак, в українську культуру й літературу ввірвалася ціла когорта молодих двадцятип'ятилітніх поетів, таланти яких були в духовному підпіллі" [1, 8].

Але поява цього нового покоління і явища шістдесятництва викликана не тільки хрущовською "відлигою", адже 60-ті роки – це час грандіозних суспільних перетворень не лише в Україні, а й у багатьох країнах світу: рухи за свободу, за соціальну справедливість, молодіжні заворушення тощо. Це викликало відповідний відрив у літературно-мистецькій сфері.

Шістдесятництво в основному було започатковано у поезії, однак дуже швидко набрало масового характеру, масштабу універсального соціокультурного феномену і виявилось не лише в літературно-мистецькій сфері, а й науковій, суспільно-політичній, філософсько-ідеологічній. На думку М.Ільницького, "воно починалося як культурницький рух за збереження народних традицій, захист прав рідної мови та розширення її функцій. Але рух культурницький приховував у собі тенденцію до переростання у рух загальнонаціональний і політичний, що в остаточному результаті був спрямований на здобуття державної незалежності" [6, 5].

Літературознавці по-різному оцінюють суть і значення цього новаторського руху. Є.Сверстюк назвав шістдесятництво "найвидатнішим явищем в Одиссеї нашого відродження" [12,24]. М.Наєнко слушно вважає, що не можна пов'язувати шістдесятництво із суто ідеологічними чинниками: "Насправді – це феномен суто художній і пов'язаний він із подібними шуканнями в усій, принаймні – європейській, духовності. Зміст його – у зміні погляду людини на світ, в орієнтації її на визначальні цінності буття" [9,5].

О.Пахльовська, досліджуючи феномен українського шістдесятництва, прийшла до висновку, що "поезія шістдесятників займає чільне місце в процесі літератури, тому що вона є основним естетичним носієм енергії "я" та його збунтованої іпостасі. Але шістдесятництво охоплює практично всі сфери інтелектуального та мистецького самовияву української еліти. І саме тому шістдесятництво не є літературною школою чи мистецьким напрямком. Шістдесятництво є філософським феноменом, і як таке є новим відліком часу інтелектуальної історії України. Через те і в літературному, і в мистецькому процесі феномен шістдесятництва репрезентуватимуть окремі масштабні постаті з цілком різними – іноді протилежними естетичними орієнтаціями" [11,68]. Дослідниця слушно твердить, що "шістдесятництво народжувалось як новітнє відображення культурного синтезу 20-х років і як вияв іманентної енергії естетичного оновлення" [10,78]. Причому слід зауважити, що це явище не було вузько локальним, зосередженим лише в столиці, а мало загальноукраїнський характер, про що свідчить діяльність у Львові Клубу творчої молоді "Пролісок" та новаторська творчість письменників у різних, навіть віддалених від Києва, регіонах. Прикладом цього є і художня спадщина закарпатського митця.

По-перше, П.Скунць хронологічно належав до генерації письменників-шістдесятників, оскільки з'явився на літературному видноколі саме на початку 60-х. Важливою віхою його життя стало те, що 1962 року разом із М.Вінграновським, І.Драчем, Є.Гуцалом, В.Шевчуком та іншими талановитими молодими митцями він був прийнятий до Спілки письменників СРСР і став її наймолодшим членом. І хоча він не належав до жодного з угруповань шістдесятників, однак, будучи членом Спілки, не був позбавлений живого спілкування з представниками новаторського руху.

П.Скунць, як і всі шістдесятники, є також репрезентантом покоління, що отримало назву "діти війни". І.Дзюба слушно зауважив: "Справді, на їхню дитячу долю випали тяжкі випробування воєнного лихоліття та повоєнної відбудови. І ці враження потім лягли в основу багатьох їхніх творів. Але хочеться звернути увагу й на інше в долі цього покоління. Великі історичні події, картини зрушення світу, запавши в дитячу свідомість, сприяли формуванню такого душевного ладу, в якому визрівали розмах уяви, масштабність мислення, дух тривожної причетності до історії, почуття відповідальності за долю свого народу" [2,331]. Тому не випадковими є антивоєнні мотиви, що наявні в тематичному спектрі лірики усіх без винятку шістдесятників. Ця тема є наскрізною і в поезії та поемах П.Скунця. Митець шістдесятників, влучно опоетизував час свого народження у вірші "Мене придумала війна",

де простежив генезу свого становлення від сина, котрий прийшов у світ, "коли від світу відрубали і без притулку, без майна пустили душу напропале", до батька, коли "нічого мамі вже не треба, та й дітям треба не конфет".

Ще раніше в автобіографічному циклі "Заповнена анкета" П.Скунць створив жакливо-трагічні персоніфіковані образи "Сорок Другого року", війни та її посестри смерті, протиставивши їм момент народження нового життя:

*Війна сліпила смертоносним блиском,
Не розуміла, що одну з ялин
Не для труни зрубали, для колиски:
У Верховини народився син [17,23].*

Вплетення в художню канву твору ліричної пісні надало йому поліфонічності, інтимізувало ліричну оповідь.

Приналежність до "трагічного" покоління, народженого напередодні та в період Другої світової війни, – це один із основних чинників, що зумовив світоглядну спорідненість письменників-шістдесятників, адже саме в ідейно-психологічній площині міститься ключ до сприймання їх як творців нової несоцреалістичної літератури. Цей аспект дає підстави розглядати на тлі українського національного відродження і постать П.Скунця, що за своїм світоглядними константами цілком вписується у визначений контекст.

Основою світоглядної спорідненості шістдесятників є також їх соціальне походження. Як слушно зауважив Б.Тихолоз, вони переважно – "сільські діти, і постійне звіряння власних помислів і діянь зі світом рідного села – істотний, майже сакральний "сюжет" їхнього духовного життя (своєрідний "міф вічного повернення" до Батьківщини серця. Їх "малі Вітчизни" – Стопчатів Павличка, Біївці Симоненка, Теліжинці Драча, Зачепилівка Олійника – це вже навіть не географічні об'єкти..., а моральний камертон" [20,9]. Із селянської родини походить і П.Скунць, для якого зв'язок із рідними місцями є органічним, а ставлення людини до своєї "малої" батьківщини та батьків є абсолютним мірилом її моральності і духовності. Ще у вірші "Ровесникам", яким відкривається збірка "Погляд", поет акцентує увагу на проблемі розриву людини зі своїм генетичним коренем:

*Спішимо,
 спішимо від батьківської хати
У новіші краї,
 у новіші часи.
Мабуть,
 так і до нас починали шукати,
Хто нового добра,
 хто нової краси [16,5].*

У цьому контексті позитивна в радянській літературі символіка червоного кольору набуває цілком протилежного, однак історично-об'єктивного сенсу: "А над виром подій Червонішає прапор – від нашої крові...".

Показовим є те, що поет, як і більшість представників цієї літературної генерації, пройшов світоглядну еволюцію, яку докладно простежив П.Іванишин. Дослідник прийшов до висновку, що "враховуючи герменевтичну пов'язаність адресанта та його персонажів, слід відзначити еволюційний характер становлення світогляду письменника (притаманний більшості нонконформістам-"шістдесятникам"), який рухався від сліпого радянськості через український радянський патріотизм до сповідування національної ідеї (націоналізму)" [4,168]. За словами Б.Тихолоза, письменники-шістдесятники пройшли шлях від "дітей війни" до "лицарів національного відродження", що яскраво демонструє і творча еволюція П.Скунця.

Як поет він дебютував у літературі збіркою "Сонце в росі" в 1961 році. Це було саме тоді, коли відбувся так званий "творчий вибух" шістдесятників: на сторінках "Літературної газети" почали масово публікуватися добірки обдарованих молодих письменників – М.Вінграновського, В.Коротича, І.Драча, В.Стуса, В.Симоненка, оповідання Є.Гуцала та Гр.Тютюнника. Слід, однак, зауважити, що тільки збірки П.Скунця середини 60-х років "Полюси Землі" та "Погляд" дали підстави літературознавцям говорити про шістдесятницьку естетику і стиль митця.

У дебютній книзі П.Скунця "Сонце в росі" уже окреслилася домінантна тема його творчості – тема України ("Україні моїй", "Найдорожче"), проте патріотичні мотиви тут позначені штучним пафосом соцреалістичної поезици. Серед основних рис манери письма початкуючого поета помітною є публіцистичність та деяка декларативність. Разом із тим ця книжка засвідчила і ліричний дар юного автора, що найкраще виявився в інтимних віршах "Біля струмка", "Одружилась дівчина моя...", "Першокурсниця", "Вилле вогник срібний мило...". Спостерігається у збірці і юнацьке філософування над вічними проблемами людського життя, як наприклад, в алегоричному вірші-мініатюрі "Яструб" та поезії "Мій скарб".

Як і інші поети-шістдесятники, П.Скунць орієнтується на творчий геній Т.Шевченка, засвоює образи та мотиви його лірики. Показовим у цьому плані є триптих "І мертвим, і живим, і ненародженим" із збірки "Верховинська пісня", написаний під впливом подібного послання автора "Кобзаря". Це філософський твір, який пронизують роздуми про сенс людського життя, про спадкоємність поколінь. Поет по-філософськи осмислює проблему швидкоплинності часу, про що свідчить і епіграф "І смеркає, і світає..." (Т.Шевченко), який конденсує ідею циклічності в природі і в людському житті. Головний сенс твору автор увиразнює зверненням до історичних подій, суміщенням минулого і сучасного. На цьому, зокрема, базується яскрава метафора "Гамлет атомного віку". Філософський ракурс твору підсилює довічне риторичне шекспірівське питання "Бути чи не бути?", що повторюється двічі і "висить" "над світлим серцем матері-землі". Тут помітне характерне для шістдесятників сприймання людини як частинки Всесвіту, а не певної локально заземленої

особистості. В образі землі автор утілює образ усієї планети, на чому неодноразово наголошує:

Нащадки ті,

Які продовжать нас,

Яким планетою належить завтра править! [17,55].

Для триптиху характерна і така питома ознака філософської лірики, як запитальні конструкції, що підсилюють водночас і публіцистичний характер твору.

Незаперечним є факт, що шевченківські мотиви та інтонації близькі були шістдесятникам як апологетам національної ідеї. Тому вони пронизують усю ліричну творчість П.Скунця і споріднюють її з лірикою В.Симоненка та В.Стуса. У наступних книгах голос поета набув особливої гостроти і публіцистичної насиченості. Це засвідчує поезія "Тарас", що увійшла до збірки "Полюси Землі" (нагадаємо: книга вийшла в 1964 році, знаменованому 150-літтям від дня народження Т.Шевченка). У ній автор утверджує геніальність і неперехитність Шевченкового слова. Карбований ритм вірша, гострота поетичних фраз, анафори та питально-риторичні конструкції увиразнюють публіцистичний пафос вірша:

Будь проклят світ,

що дав його труні,

Будь проклят день,

коли його не стало... [17,59].

Усвідомлення національних пріоритетів та державницької позиції спонукало П.Скунця до звернення до шевченківських традицій і в подальшій творчості, особливо періоду утвердження незалежності України. В цей час поет – активний учасник перебудовчих процесів, один із керівників Народного Руху України в краї. Тому не випадково поезії 1991-2000 років П.Скунць об'єднав у цикл "Вічна Катерина" (збірка "Один"), який відкривається однойменним віршем. Поет апелює до сюжетної канви Шевченкової "Катерини", щоб через мотив жіночої долі актуалізувати важливу проблему духовного відродження нації в умовах державності:

А що душа? У нас вона вторинна.

І що, Тарасе, слово нам твоє?

Твоя Вкраїна – вічна Катерина –

Байстря у дитбудинок віддає [15,440].

Цю тему поет майстерно продовжив у поезії "Тарасова мати".

У 60-ті роки відбулося розширення традиційної проблематики української літератури за рахунок звернення до проблем НТР, освоєння космосу, проблеми знецінення людської особистості. Разом із тим шістдесятники активно засвоюють традиції класичної української літератури і вдаються до поетизації природи, рідної землі, Вітчизни, певних історичних подій, інтимних почувань. Щоправда інтерпретація цих мотивів характеризується гуманістичним пафосом, переважанням ліризму та особистісного начала.

Інтегральним принципом світоглядної системи шістдесятників був культ свободи у всіх її виявах – від індивідуальної до національної, або так званий "духовний лібералізм" (Б.Тихолоз). Звідси бере своє коріння особлива зосередженість представників ренесансу 60-х років на людській індивідуальності, на неповторності кожної особистості. Як вважають дослідники, "на усвідомленні самоцінності людської особистості, її громадської ваги та громадського обов'язку виріс гуманізм шістдесятників" [20,15]. Гуманізм як домінанта світовідчуття і світосприймання характеризує і світогляд Скунця-лірика.

Цю тезу засвідчує програмний у збірці "Полюси Землі" вірш "Всесвіт, гори і я", в якому знайшла яскраве втілення шістдесятницька ідея антропоцентризму та унікальності кожної людської індивідуальності. Суб'єкт лірики П.Скунця беззастережно заявляє:

Я є людина,

не більше й не менше,

Однофамілець ваш і земляк.

Я є людина земної сім'ї.

Вічність читають в моєму ім'ї [17,3].

У цих рядках відлунує відповідь на оклично-риторичне симоненківське питання "Ти знаєш, що ти – людина?", магістральне для індивідуалізму шістдесятників.

Разом із тим антропоцентризм П.Скунця є і космічно-масштабним. Як зауважив Б.Тихолоз, "пантеїстичне почування одухотвореності світотвору та спорідненості найвищого виквіту буття – людини – з усім сущим вилилося у світовідчуття космізму. Шістдесятники осягали природу як величний космос... Всесвіт для них – живий організм, сув'язь розмаїтих таємниць, уособлення краси і гармонії, нескінченне диво ("Світ який – мереживо казкове!.. Світ який – ні краю ні кінця!" – захоплювався В.Симоненко). Та всесвіт – це ще й колиска людства, об'єкт пізнання і застосування творчих можливостей людини" [20,16]. Планетарність художнього мислення П.Скунця засвідчує вже і назва твору – "Всесвіт, гори і я". Ліричний герой мислить себе частиною Всесвіту і разом з тим порушує важливі філософські питання про своє призначення на землі, про те, що таке вічність. Поет глобалізує архетипну прив'язаність кожної людини до рідної землі, говорячи про причетність людини до космосу:

Та на Землі я ногами стою.

Там,

наді мною,

сонце сія.

Там,

піді мною,

Вкраїна сія [17,7].

Поет кохається в епіфорах і антитезах, особливу увагу приділяє віршовій формі. Інтимізує ліричну сповідь відповідний алітераційний малюнок:

*Краю мій,
Красню мій,
Світе мій,
Світлий мій [17,4].*

Пізніше митець піддав кардинальній ревізії текст поезії, змінивши навіть назву на "Тиша. Гори. Я". У такому вигляді вона і ввійшла до збірки вибраного "Один". Слід принагідно зауважити, що поліваріативність багатьох художніх текстів П.Скунця дещо ускладнює їх літературознавчий аналіз.

Мотив неповторності кожної людської індивідуальності поет продовжив у автобіографічному циклі "Заповнена анкета", де суголосно із Симоненком заявив:

*Я,
одна трьохмільярдна людства,
Став би меншим без власного "я" [17,22].*

П.Скунць порушує у циклі проблему національного самовизначення людини. Сильно у цьому плані звучить графа "Національність", де свою любов до Всесвіту ліричний герой пояснює так:

*Я долю всього світу пригубив,
І н'ю із неї полум'я і вітер.
Та, може, світ тому я полюбив,
Що Україна є у цьому світі [17,28].*

Тут бачимо, як співвідноситься в ліриці закарпатського поета-шістдесятника космізм і національна закоріненість. Це знайшло відображення і в пуанті вірша:

*Якщо планету вище підійму -
Вкраїна буде точкою опори [17,30].*

Планетарність характерна і для інтимної лірики П.Скунця. У філософсько-медитативному вірші "Інтимне" (збірка "Верховинська пісня") ліричний герой утверджує любов як вічну потребу серця:

*Якимось чудом у мені, мабуть,
Земля вмістилась, -
хоч себе сторонься, -
Живе в мені,*

*мов їй належить путь
Навколо серця, не навколо сонця [16,7].*

Загалом рання інтимна лірика П.Скунця позбавлена юначої патетики, декларативності, натомість в ній превалює ліризм та настроєвість. Таким є зокрема вірш "Коси", заснований на майстерній грі слів, використанні омонімів. Пам'ять і затаєна в серці любов постійно повертають П.Скунця до рідного села і рідної домівки. У поезіях на цю тему безперечно домінує глибоко особистісне, індивідуально-авторське відтворення давно чи зовсім недавно пережитих подій, тому суб'єкт лірики тут співвідноситься з образом самого автора. У цьому плані заслуговують на увагу такі автобіографічні

твори, як "Верховинська ідилія", "Міжгірський мотив", "Світ без матері", "Світ без батька", "Світ без братів" та ін.

Поезія-пісня "Верховинська ідилія" яскраво демонструє версифікаційну майстерність автора. Вона має добре продуману структуру: складається із чотирьох строф із своєрідним обрамленням – повторенням перших і останніх рядків. Поет звертається до всіх сегментів річного циклу з метою оспівати красу рідної верховинської природи. При цьому за допомогою художнього прийому персоніфікації він творить пластичні картини природи у різні пори року.

У "Міжгірському мотиві" поет співає оду "чистій столиці" свого дитинства – Міжгір'ю, що колись було селом, а стало містом. Міфопостичний серпанок, часова конкретизація, підсилена анафоричним повтором, внутрішні рими інтимізують ліричну оповідь і підкреслюють її суб'єктивність:

*У зимове надвечір'я там, де привиди й повір'я
ще недавно присідали до селянського стола,
у зимове надвечір'я там іде мос Міжгір'я
у майбутнє дивне місто із прадавнього села [15, 387].*

Як поет-шістдесятник, П.Скунць не оминає проблеми духовної краси людини, її морального єства:

*Можна дбати лиш про себе,
нам же іншу долю треба:
всьому світу передати вроду серця і душі [15, 387].*

О.Пахльовська морально-етичний максималізм шістдесятників пояснює екзистенційним модусом їх творчості: "Шістдесятники прозріли ту "пограничну ситуацію", вживаючи термін К.Ясперса, яка поставила їх перед проблемою вибору. Лише індивідуальний вибір, за Камю, який долає межі егоїзму, виявляє в людині її моральну ідентичність. А ця моральна ідентичність і є справжньою свободою, що пов'язує людину з іншими людьми (юнгівська колективна духовність, яка пробуджується в моменти історичних криз). В цьому сенсі етичний обов'язок має універсальну цінність" [10, 76].

П.Скунць нерідко поетизує чарівну карпатську природу, хоча суто пейзажних віршів (крім хіба що кількох – "Взимку про осінь", "Зимові ескізи") у нього практично немає. У тематичному спектрі творчості поета переважає філософсько-медитативна лірика, в якій пейзажні картини увиразнюють філософське ядро. До кращих зразків цього жанру належать поезії "Тиса, тис", "Дуб у Міжгір'ї", "Літо, політ", "Земля над нами".

Філософічність є тією ознакою стилю П.Скунця, що зближує його доробок не лише з творчістю інших поетів-шістдесятників, а й старших майстрів слова – М.Рильського, М.Бажана, Л.Первомайського, В.Мисика та ін. За спостереженням Е.Соловей, суспільно-політичні перетворення кінця 50-х – початку 60-х років стали потужним чинником розвитку жанру філософської лірики в творчості представників як старшої, так і молодшої літературної генерації. "Це знаменна доба значних суспільних зрушень, так

званої "відлиги", звільнення від хибних і поверхових концепцій щодо стосунків особистості і суспільства. Морально-психологічні та соціально-філософські аспекти цих процесів і формували ту актуальну проблематику, яка поставила перед літературою філософські запити і завдання" [19, 226], – слушно зауважує дослідниця. До появи філософських мотивів у ліриці 60-х років привела також значна інтелектуалізація літератури. У зв'язку з цим стрижневими філософськими проблемами, які ставали предметом поетичного втілення, були мотив людина і природа, людина і Всесвіт, людина і її морально-етична орієнтація. Разом з тим підвищений інтерес до внутрішнього світу людини і її неповторності викликав актуалізацію вічних екзистенціальних мотивів життя, смерті, вічності, боротьби добра і зла, щастя, абсурдності світу, самотності, відчаю. До інтерпретації цих мотивів на всіх етапах свого творчого зростання вдається і П.Скунць, тому такі екзистенціали, як щастя, краса, добро / зло, життя / смерть / вічність тощо стали ключовими образами в його художньому макрокосмі.

До філософських мотивів поет звертався вже у ранній ліриці, у віршах "Мій скарб", "Вовків боятись – не ходити в ліс", "Простодушне", "Він мене повчає зло, сердито", "Самогубство", "З настрою". Для прикладу, поезія "Самогубство" за жанром належить до філософсько-медитативної лірики, в центрі якої ключовий екзистенційний мотив життя і смерті. Об'єктом поетичної рефлексії тут є відхід людини за межу життя з власної волі. Причому автор не вказує на причину цього вчинку, а вдається до глибоких філософських розмислів стосовно вічної проблеми. Спочатку він обирає позасуб'єктну форму вираження авторської свідомості (загалом характерну для світової філософської лірики), тому в творі спостерігаються елементи епічності, дещо відстороненої ліричної оповіді. Філософське ядро твору міститься у катрені:

*Судити пізно. Людина вмерла.
Життя писало, а смерть зітерла,
і тільки тяжко одне збагнути:
в життя нас менше, як мало бути [15, 82].*

Поступово акцент зміщується на глибоко особистісне, суб'єктивне сприймання екзистенційного факту смерті людини:

*І смерть я чую. І смерть я бачу.
І йду назустріч. І вже не плачу [15, 83].*

Відштовхуючись від конкретного життєвого випадку, ліричний оповідач розгортає художній час у перспективі, що також увиразнює філософічність твору:

*Плітки просвицють, погаснуть сльози –
життя не стане на півдорозі.
Роки і тугу, й наругу сплять,
Хіба в знеможі проснеться пам'ять... [15, 83].*

Ніби між іншим, лише натяком поет порушує характерну для митців-мислителів тему пам'яті, а незавершеність роздумів (три крапки в кінці

речення) спонукає до співтворчості реципієнта, викликає у нього підсвідомі імпульси.

Антропоцентричність поезії шістдесятників знайшла майстерне втілення у подальшому розвитку філософського мотиву:

*А що, коли ми, а що, коли ми,
що перед світом були малими,
штовхнем людину на самогубство,
коли "людина" вже значить людство?* [15, 83].

Типологічною рисою української філософської лірики є її спорідненість із фольклорною традицією, що виявляється, за словами Е.Соловей, "не лише в поетиці, фольклорних ремінісценціях, а й у загальній орієнтованості на народний досвід, трудову етику, споконвічні моральні уявлення" [19, 218]. Саме із фольклорного кореня виростає поетична філософія П.Скунця. У поезіях "Вовків боятись – не ходити в ліс", "З вереснем – по гриби", циклі "Зарубки на пам'ять" синтезуються набутки колективної народної мудрості та власне авторське філософування над вічними морально-етичними проблемами.

У філософському вірші "Літо, політ", що увійшов до прозово-поетичного есе "Відпустка у природу, або На пошуки себе самого" (збірка "Спитай себе"), П.Скунць ніби акумулював головні принципи свого світобачення, що разом з тим є віддзеркаленням світогляду всіх шістдесятників і сформувалися в руслі народних уявлень про морально-етичні пріоритети. Автор розвиває наскрізну для своєї творчості ідею постійного повернення людини до свого отчого дому, при чому майстерно використовує біблійний мотив блудного сина ("Та ось прибукав ти нарешті в Карпати, як блудний додому вертається син"). Актуальний у цьому контексті образ-символ дороги (путі) набуває подвійної семантики: окреслює напрямок руху вперед, у безмежний простір, як по горизонталі ("накреслено рейси, прокладено траси, дороги й мости..."), так і по вертикалі – до гір, де цвіте "шовкова косиця", та неба ("Та ми – понад гори, у безмір, у всесвіт, та ми на космічний ладнаємось крок..."), а також символізує дорогу назад, до свого генетичного кореня, сповнену труднощів, трагічних втрат і вічного каяття:

*І раптом – немає для тебе путі.
Самому потрібно її прокладати –
оту, що найкраща, найважча з доріг, –
дорогу до мами, до отчої хати,
дорогу, котру ти, хоч міг, не вберіг* [15, 385].

Роздуми над основами людської екзистенції спонукають до заглиблення у власний духовний світ ("Лишень посміхнешся самотньо і гірко, у власну природу задивлений весь..."). Символом "малої батьківщини" ліричного "я", як і його життєвих орієнтирів, виступає у вірші, як і в багатьох інших творах, образ едельвейса – емблеми саме закарпатського гірського топосу.

Символіка квітів нерідко допомагає П.Скунцю втілити його життєву філософію, як наприклад у ліричній мініатюрі "Земля над нами". Для твору

характерний космізм як ознака світосприймання шістдесятників, що у Скунця часто заснований на антитетичному, контрастному погляді на довкілля:

*Тепліше не в горах, де ближче до сонця,
а в долах, де ближче планети ядро.
Та квіти – людської душі оборонці –
скоряють вершини і сіють добро [15, 387].*

Взагалі можна говорити про контрастність світобачення шістдесятників, свідому поляризацію буття на чорне і біле, красиве і потворне, добре і зле. Джерелом цього, за словами Н.Михайловської, "виступало протиставлення соціального та індивідуального буття людини в умовах тоталітаризму", що призвело до "намагання розв'язати проблеми людського буття у формі антитез і парадоксів" [8, 17]. Антитетичність як присутня ознака філософської лірики – один із улюблених художніх прийомів П.Скунця, характерна риса його поетики, що споріднює його манеру письма з поетичним стилем Д.Павличка. Антитеза, наприклад, лежить в основі поезії "Життя". Саме назва вірша конденсує його філософський зміст, а анафора підкреслює суб'єктивний характер ліричної оповіді. Ліризм та емоційність вірша органічно поєднується з аналітизмом, спробою раціонально досягнути суперечності буття.

Подібну ідейну та емоційну наповненість має вірш "Трохи біології", в якому екзистенційно-філософський зміст розкривається через зіставлення протилежних реалій:

*Не вижити добродіям без злих.
Без підданих не вижити владикам.
Не вижити великим без малих.
Не вижити маленьким без великих [15, 299].*

Вступна частина вірша є поетичним втіленням філософських роздумів автора про органічність світобудови. Емоційно-стриманий тон поступово змінюється глибоко-особистісним сприйняттям довколишнього світу, а твір набирає ознак притчевості. Ліричний герой вірша – поет, що відчуває себе часткою природи, її медіумом:

*Природа... кажуть, що вона без серця.
Даю їй серце, хоче або й ні,
хай кожному народженню сміється
і кожному смертю оплакує в мені [15, 300].*

П.Скунець, як і всі митці-мислителі, нерідко вдається до образів природи та пейзажних картин для поетичного втілення філософських медитацій. Природа в його ліриці максимально одухотворена, вона невіддільна від внутрішнього світу людини, тому однієї річної циклу є хронометром життєвого колообігу ("Верховинська ідилія").

В образах природи П.Скунець втілює свою життєву філософію. Так, через образ дуба (поезія "Дуб у Міжгір'ї"), що має розгалужену символіку як у світовій, так і в українській міфології, поет утверджує шістдесятницьку позицію моральної стійкості людини, її міцної "вкоріненості" у свій

національний ґрунт. Ця думка прихована, прочитується лише в підтексті. Паралельно автор торкається і актуальної для шістдесятників проблеми нищення природних цінностей. Цей мотив поглиблюється у творах П.Скунця "постчорнобильської" доби, зокрема у вірші "Енергія".

Глибинний філософський підтекст має і поезія "З вереснем по гриби", що побудована у формі ліричної розповіді, має елементи епічності і відповідне обрамлення з конкретизацією топосу. Текст вірша пересипаний філософськими сентенціями, що виростають до афоризмів: "грибів лише мованих не беруть", "... все в житті вирішується просто: одних – їдять, а других – не їдять", "боятись треба не ножів, а червів", "грибом назався – то й залазь у киш". Як бачимо, П.Скунць досить часто вдається до використання афоризмів. Афористичність як характерна риса філософської лірики є водночас питомою ознакою індивідуального стилю закарпатського митця. Поет активно послуговується не лише набутками колективної народної мудрості, а й приходить до власних влучних філософських узагальнень, причому використовує як афористичний початок (наприклад, поезія "Краса"), так і афористичний пуант:

Я задумався просто...

Як часто в житті

ради в'янучих квітів

ми топчемо жито

"Задума" [15, 113].

Зашитований вірш викликає прямі асоціації з поезією Д.Павличка "Коли ми йшли удвох з тобою".

Поетична мова П.Скунця пересипана лаконічними влучними висловами з глибоким філософським підтекстом і демонструє сильний інтелектуальний потенціал автора.

Активний патріотизм і сповідування національної ідеї – це питома риса творчого спадку усіх представників українського відродження шістдесятих. Власне своєю творчістю вони відроджували традиції літературного ренесансу 20-х років і заперечували соцреалістичні принципи ідеологічно заангажованого, позбавленого національної специфіки мистецтва. Як слушно помітив П.Іванишин, П.Скунць належав до тих "письменників, які, не протиставляючись відкрито, з викликом (скажімо, як дисиденти чи правозахисники) тоталітарній системі, виходили за межі нормативного соцреалістичного дискурсу, розширюючи радянський патріотизм своїх читачів до національного" [4, 8]. Це помітно вже у ранніх поетичних спробах автора (поезія "Найдорожче" зі збірки "Сонце в росі", цикл "Заповнена анкета" ("Полюси Землі") "Над Ханкою", "Вірш іздалеку" зі збірки "Погляд" тощо), особливо у поемах "На границі епох" та "Розп'яття".

У пізніший період творчості П.Скунця у зв'язку з державотворчими процесами ця тенденція поглибилася, набула домінантного значення. Тому поезії, що ввійшли до циклу "Вічна Катерина", пронизує пафос національного відродження суверенної України ("Серпнева Україна", "Воскреслі не вмирають", "На повороті"). У цьому плані лірика П.Скунця

пострадянського часу співзвучна з творчістю інших представників того ж літературного покоління, особливо Д.Павличка та І.Драча. Епіграфи до окремих творів ("На повороті", "Україна-Чечня") підтверджують, що закарпатський поет добре знав творчість побратимів по перу і відчував із ними певну духовну та ідейну спорідненість.

На початку шістдесятих років на формування світогляду П.Скунця, безперечно, впливала творчість В.Симоненка. Можна простежити явні перегуки у художньому трактуванні теми неповторності кожної людської особистості, в оспівуванні краси простої людини-трудівника. Показовим, наприклад, є вірш П.Скунця "Твого обличчя ніжний обрис", в якому поет задекларував свою естетичну позицію, суголосну з творчим кредо В.Симоненка, адже саме сакральне ставлення до простої сільської людини, до праці на землі притаманне суб'єктові лірики закарпатського поета-шістдесятника:

*Душа у нього непротецька...
Таланту скульптора в мені б! -
щоб дорости своїм мистецтвом
до селяка, що творить хліб [15, 74].*

Не можна не помітити ідейну подібність між віршем П.Скунця "Крала сіно вдова" та поезією В.Симоненка "Злодій". В центрі обох творів трактування важливої соціальної проблеми – голод спонукає людину на крадіжку, але посягає вона не на чийсь добро, а на зароблене власною працею. У обох поетів переважає психологічна мотивація "проступку", акцентується увага на морально-етичних засадах людського співжиття, адже "людина, що стоїть у центрі духовного космосу українського ренесансу 60-х, – насамперед високоморальна, одержима внутрішньою потребою правдошукання і правдоутвердження" [20, 15].

У художній галактиці П.Скунця саме така людина займає інтегральне місце. Всі тематичні вектори його поетичного голосу відцентровуються від ідеї утвердження духовно багатой, національно свідомої особистості, що живе за законами виробленої віками народної моралі і керується головними постулатами морально-етичного кодексу та біблійними максимами. Нерідко поет переводить інтерпретацію цих мотивів у психологічну площину, як наприклад, у віршах антивоєнного спрямування "Солдатська правда" та "Розстріляна балада". Епічно-виважений тон ліричної оповіді, діалогічність, авторська відстороненість надають творам притчевого характеру. Це особливо відчутно у "Розстріляній баладі", бо тут автор вдається до безпосередніх напучувань:

*А нам нехай зостанеться балада,
яка розкаже, коли ми слабі:
лише до серця доторкнеться зрада,
вбивай нещадно ворога в собі.
Не вір у тишу і святу погідність,
нечутними бувають кроки зла,*

*щодня в собі вбивай найменшу підлість,
коли до серця ще не приросла [15, 276].*

Повчально-алегорична форма вираження авторської позиції характерна і для таких творів П.Скунця, як "Притча про трьох братів", "Невчасний спомин", "Безпристрасний триптих". В останньому, зокрема, автор майстерно трансформує сковородинівську ідею "сродної" праці, роздумує над проблемами швидкоплинності часу, краси та недосконалої світу. У третій частині триптиху "Сон" поет для увиразнення дидактичної ідеї твору апелює до біблійних образів.

Незаперечним є і той факт, що українська філософська думка та культура ґрунтувалися на християнстві, а релігійність є питомою ознакою національної етнопсихології. Постійне звернення до біблійних мотивів та образів, а також до прадавніх вірувань наших предків у творчості П.Скунця має ментальну зумовленість. Глибоко релігійне світовідчуття автора виявилось ще в часи "табуїзованості" цих мотивів, адже морально-етичні орієнтири, сповідувані шістдесятниками, ґрунтувалися насамперед на євангельських заповідях говорити правду, не вбивати, любити ближнього, як самого себе та інших. Етичний максималізм шістдесятників був нерозривно пов'язаний з християнськими нормами співжиття.

В іншому ключі реалізується біблійна проблематика в пострадянський період творчості П.Скунця. У зв'язку із звільненням від ідеологічних табу з новою енергією вибухнула потреба в зверненні до Бога. В Біблії поет знаходить те, що живить його поетичну уяву, дає змогу висловити не лише морально-етичні, а й національні пріоритети. Висловлюючи свою державницьку позицію, П.Скунць найчастіше звертається до євангельського мотиву воскресіння Сина Божого, що асоціюється в його ліриці з відновленням української державності ("Великдень", "Воскресли не вмирають").

Не менш продуктивним у ліриці поета є і біблійний жанр молитви, до якого найчастіше спонукають трагічні події в історії держави і краю ("Карпатська молитва", "Різдво Христове").

У цей період голос поета набуває публіцистичної гостроти, лірико-філософська медитативність змінюється ораторсько-трибунним пафосом, що, однак, нерідко урівноважується філософським розмислом. Для прикладу, синтез публіцистичності та філософічності притаманний поезіям "Земля химер", "З досвіду", "Рух" тощо.

Публіцистичність як характерна ознака поетики зрілого П.Скунця націлює його на осмислення важливих проблем сьогодення. Тематичний спектр його лірики стає ширшим, поета турбують проблеми політичного та соціального життя молодого української держави. Він акцентує увагу на взаєминах із сусідами, особливо Росією ("На повороті", "До тебе", "Україна-Чечня"), на проблемах національного відродження та шанобливого ставлення до власних традицій та культури. Саме тому П.Скунць велику частину творів, написану в пострадянський період, присвятив видатним літературним та історичним діячам краю. Ці поезії митець об'єднав і видав нещодавно

окремою збіркою "Нічні портрети". Книга відкривається "Карпатською молитвою" і складається з двох розділів: "І ти, з ким жити не судилось...", присвяченого в основному історичним персоналіям ("Лаборець", "Корятович, князь", "Опришок Пинтя", "Ходить Добош по Карпатах") та літературним діячам минулого ("Василь Довгович", "Духнович", "Тарас", "Петефі" та ін.); "... і ти, з ким я живу понині", адресований тим, з ким поет "не розминувся" в часі і чию втрату довелось пережити, – О.Маркушу, В.Гренджі-Донському, Ю.Боршошу-Кум'ятському, Ф.Потушняку, Ю.Станинцю, О.Гончару, Зореславу, В.Вароді, Г.Білозіру, Н.Яремчуку.

Ще раніше Т.Салига слушно зауважив, що "Скунцева поезія, як і вся поезія шістдесятників, олюднена, вона з багатьма згадками історичних осіб, з "одописним культом" письменницьких та інших постатей, з розмаїтістю ліричних портретів" [12, 144]. Найпоказовіше підтверджує цю тезу саме остання книга поета. Слід зауважити, що до збірки "Нічні портрети" увійшли не лише портрети видатних діячів краю, а й людей особливо близьких самому авторові – матері, батькові, братам, сестрі, дружині, дітям. Тому попри жанрову специфіку багатьох творів, так званих "ліричних портретів", вони насамперед характеризуються домінуванням ліризму, суб'єктивності, широкою гамою вираження інтимних почувань та філософським підтекстом.

Отже, П.Скунць є репрезентантом яскравого і талановитого покоління письменників-шістдесятників, поетів-мислителів, котрі своєю творчістю розширили тематичні та естетичні горизонти української літератури ХХ століття, збагатили її поетику, започаткували новий, несоцреалістичний етап її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінграновський М. Всі ми з одного часу і з одного народу. Слово про Василя Симоненка // Київ. – 1989. – №3. – С.8-9.
2. Дзюба І. Чарівник слова // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4 кн. – К., 1994. – Кн.3.
3. Іванишин П. Петро Скунць. Силует митця на тлі епохи. – Дрогобич: ВФ "Відродження", 1999.
4. Іванишин П. Поезія Петра Скунця (Художнє вираження національно-духовної ідентифікації ліричного героя). – Дрогобич: Відродження, 2003.
5. Ігнатюк О. Петро Скунць. Літ.-критичний нарис. – Ужгород: МП „Ліра”, 2000.
6. Ільницький М. Літературний Львів і шістдесятництво // У вирі шістдесятницького руху: Погляд з відстані часу. – Львів: Каменяр, 2003.
7. Кудлик Р. Вогню очищеного кетяг. Штрихи до портрета Петра Скунця // Жовтень. – 1982. – №3.
8. Михайловська Н. Трагічні оптимісти: Екзистенційне філософування в українській літературі ХІХ – перш. половини ХХ століття. – Львів: Світ, 1998.
9. Насенко М. Три уроки шістдесятництва (Вступні зауваги) // Шістдесятництво як літературне явище: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Дніпропетровськ, 2000.
10. Пахльовська О. Українська літературна цивілізація: Автореф. на здоб. наук. ступ. докт. філол. наук. – К., 2000.
11. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту // Сучасність. – 2000. – №4.

12. Салига Т. ... Всесвіт, гори... і він... Петрові Скунцю – 60 // Дзвін. – 2002. – №5-6.
13. Сверстюк Є. Шістдесятники і Захід // Сверстюк Є. Блудні сини України. – К., 1993. – С.23-33.
14. Скунець П. Нічні портрети: Поезії. – Ужгород: Карпати, 2003.
15. Скунець П. Один: Вірші, поеми, балади, переклади, мініатюри. – Ужгород: Два кольори, 2000.
16. Скунець П. Погляд. – Ужгород: Карпати, 1967.
17. Скунець П. Полюси Землі. – Ужгород: Карпати, 1964.
18. Скунець П. Спитай себе: Поезії. – Ужгород: Карпати, 1992.
19. Соловей Е. Українська філософська лірика: Навч. посібник із спецкурсу. – К.: Юніверс, 1999.
20. Тихолоз Б. Високий лет з надламаним крилом. Корінь і крона українського шістдесятництва // Поети-шістдесятники / УСЕ для школи. Українська література. – Львів, 2001. – Вип.5.
21. Ференц Н. "Моя Вкраїна в мене у крові" // Ференц Н. Поезія і поети Закарпаття: Літературно-критичні статті. – Ужгород: Мистецька лінія, 2003.